

Przejście śródgłosowego -ar- > -er-

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M917.gif&title=Leksykon&caption=Przejście -ar- w -er-. Opracowała I. Stąpor na podstawie: Dejna 48, Kucała 23.}Przejście śródgłosowego -ar- > -er-. Wymiana -ar- śródgłosowego, czyli występującego między spółgłoskami, na -er-, a więc wymowa typu umer, poder, terli, zaperty, umerlak, zer, zerli nie jest obecnie systemowa, podobnie jak przejście nagłosowego ja- > je- i ra- > re-. Przejście -ar- > -er- jest zjawiskiem starym, sięgającym doby przedpiśmiennej języka polskiego, obejmującym niegdyś całą północną Polskę z Wielkopolską włącznie, nigdy jednak nie przybrało większych rozmiarów i nie ogarnęło większej liczby wyrazów. Zmiana ta pojawia się tylko w niektórych formach czasowników, m.in. trzeć, drzeć, żreć, umrzeć, uprzeć się, zaprzeć, zawrzeć, oraz rzeczowników odczasownikowych, np. tartak, tarcica, umarlak, darń. Współcześnie jej zasięg ogranicza się do Mazowsza, głównie prawobrzeżnego (bez jego południowej części), Suwalszczyzny, części zachodniej Podlasia, części ziemi chełmińsko-dobrzyńskiej, Kociewia. Granicę południowo-zachodnią wytycza linia: Radzyń – Garwolin – Sochaczew – Płock – Lipno – Chełmno – Kościerzyna. Formy z -er- stopniowo wycofują się z omawianych wyrazów na północ, ustępując przed szerzącymi się w tym kierunku południowomazowieckimi i literackimi formami z -ar-. Najdłużej utrzymują się formy z er ← ar na miejscu dawnego → sonantu W’, ponieważ przejście to było wspierane wyrównaniami do form z kontynuantami niestwardniałego W’. Zob. Sonanty. Dialekt mazowiecki.